

»Hvordan gik dét til?«

En studie i tilblivelsen af ophavssagn

Af *Thomas Johansen*

En topografisk ejendommelighed, der på en eller anden måde har vakt opmærksomhed, har tit givet anledning til udvikling af et ophavssagn (aetiologisk sagn). I overensstemmelse med menneskelig trang til viden vil man søge at få opklaret dens oprindelse, og gør sig derfor overvejelser derom. Sagnets formål er da at give en acceptabel forklaring på oprindelsen, hvad der indebærer, at sagnet er blevet til med udgangspunkt i den nævnte ejendommelighed. Forfatteren har ved hvert trin af sagnets komposition spurgt sig selv: »Hvordan gik dét til?« eller »Hvad var årsagen hertil?« På den måde er sagnet blevet bygget op i modsat retning af den handling, det gengiver. Med henblik på at lette analysen af specielt sagn af denne type vil vi bruge begrebet »episode«, en episk enhed, som vil blive beskrevet nedenfor.¹

Episoden og dens elementer

I en almindelig sætning udtrykker subjektet den, der udfører en handling, mens objektet er den eller det, som handlingen er rettet imod. Hvis imidlertid sætningen ændres til passiv form, bliver det tidligere subjekt forholdsordsled og det tidligere objekt bliver til subjekt (John malede billedet, Billedet blev malet af John), mens sætningen stadig udtrykker det samme.

Vi vil her benytte de to betegnelser *agens* og *patients*, der er invariante over for det sproglige udtryk, sådan at agens betegner den, der udfører en handling og patients den eller det, denne er rettet imod. I overensstemmelse hermed lægges mindre vægt på det sproglige udtryk for handlingen, mens interessen samler sig om handlingen selv, d.v.s. det, der ligger bag ordene, og som vi derfor må forsøge at se for det »indre blik«.²

Følgende eksempler oplyser de nærmere forhold omkring patients, som indtil videre forudsættes at være et materielt emne.

»Huset blev malet rødt«

Det, der udtrykkes, er, at et agens giver patiens, huset, en anden farve, rød, end den, det havde før. I begyndelsessituationen havde det altså en farve, der ikke er nævnt, og som i slutsituationen er ændret til rød.

Vi kalder nu den oprindelige farve for patiens' *præ-relaterede emne*, den røde farve tilsvarende for patiens' *post-relaterede emne*. Relationen mellem disse to emner og patiens for henholdsvis *patiens' præ-status* og *patiens' post-status*.³

Det bemærkes her, at et materielt emne altid har visse egenskaber såsom farve, form etc. Dette betyder, at hvis et sådant emne optræder som patiens, vil form, farve etc. være repræsenteret i både præ- og post-status. Men det behøver ikke altid at være tilfældet.

»Huset fik en tilbygning«

Her har patiens en post-status men ingen tilsvarende præ-status.⁴ I sin dybere mening er en handling derfor en ændring af status, d.v.s. patiens havde en relation til et vist emne, og dette emne er blevet erstattet af et andet, *eller* patiens erhverver eller mister en relation til et vist andet emne, en relation som patiens tidligere henholdsvis ikke havde, eller havde.

For nærmere at gøre rede for den måde og under hvilke omstændigheder en handling udføres, indeholder en episode normalt yderligere én eller flere underordnede episoder med samme agens som hovedhandlingen. Hertil kommer eventuelt en tids- og/eller stedsangivelse.

Sammenfattende kan en episode altså indeholde følgende elementer:

Agens
underordnede episoder
patiens
+ præ-relateret emne (præ-status)
+ post-relateret emne (post-status)
tids- og stedsangivelse

Vi lader nu forudsætningen om at patiens er et materielt emne falde og giver et eksempel på den standardiserede form af et sprogligt udtryk.

»Caesar blev myrdet af Brutus og Cassius, fordi han havde foruroliget dem ved at forberede en reorganisation af Rom«

Det ses, at denne helmening indholder to episoder: En årsag og den følgende virkning, henholdsvis: Caesar havde foruroliget ..., og Caesar blev myrdet af Brutus og Cassius.

Agens:	Caesar
underordnet episode:	forbereder en reorganisation af Rom
patiens i post-status:	Brutus og Cassius er foruroligede

agens:	Brutus og Cassius
underordnet episode:	enes om at myrde Caesar
patiens i post-status	Caesar er myrdet
tid:	44 f.Kr.
sted:	Rom

Som nævnt er der her tale om årsag og virkning, men det er klart, at Caesar havde sine grunde til at forberede en reorganisation af Rom, og samtidig havde mordet på ham også sin virkning. Ovenstående er altså et udsnit af en logisk rækkefølge af begivenheder.

Generelt kan det nu siges, at hvis et agens har en intention (som Caesar havde), vil der være en forudgående episode, i hvilken dette agens spiller rollen som patiens, hvis post-status er den, at vedkommende har besluttet sig til at handle, d.v.s. optræde som agens i den følgende episode.

Hvis derimod handlingen er uden intention, er der ingen forudgående episode, idet den er tilfældig eller umotiveret, og hvis yderligere en episode ikke har nogen konsekvens, har beretningen nået sin afslutning. Dette vil ofte være tilfældet i et ophavssagn, der på den måde er »lukket i begge ender«, og som sådant meget ofte består af netop to episoder.

Fæster vi opmærksomheden på ophavssagn, hvor patiens som regel er en person, kan det ske, at den nye status, hvori denne er bragt på grund af agens' handling, føles utilfredsstillende, og da vil vedkommende reagere som agens i den følgende episode og søge at reetablere sin præ-status, og hvis dette ikke er muligt, at straffe det agens i den foregående episode, der er skyld i den utilfredsstillende status. Det hænder imidlertid, at patiens er ude af stand til at reagere, og i så fald kan et agens med et positivt forhold til patiens blive »aktiveret« og handle i dennes sted på tilsvarende måde.

Eksempler på ophavssagn og deres tilblivelse

Svarende til det, der i indledningen blev nævnt vedrørende den måde, hvorpå ophavssagn bliver til, vil vi nu demonstrere tre eksempler, hvert med sine specielle karakteristika. Vi sætter os her i sagnforfatterens sted

og finder de muligheder for svar, som han på hvert trin af tilblivelsen har haft at vælge imellem, når han har spurgt sig selv: Hvordan gik dét til? Da vi jo samtidig kender sagnet tekst, kan vi se, hvilket svar han gav. Vi får på den måde et indblik i hans tankegang og dermed oplysninger om, hvad der afgør sagnet indhold.

Men her må det understreges, at da et ophavssagn som ethvert andet sagn har en fremadskridende handling, må vi være sikre på, at det drejer sig om et sådant sagn og ikke om et historisk sagn: Et sagn, der bygger på en faktisk indtruffet hændelse. Som regel vil sandsynligheden af sagnet indhold afgøre sagen.

*Eksempel 1:*⁵

»En kæmpe, der var fjendtligt indstillet overfor kirker, kastede en stor sten mod en vis kirke for at ødelægge den, men stenen forfejlede sit mål og faldt et stykke fra kirken. Aftryk af kæmpens fingre kan ses i stenen«

Den standardiserede form af sagnet er:

Agens:	en kæmpe
underordnet episode:	kaster en sten mod en kirke
den <i>planlagte</i> patients' post-status:	kirken er ødelagt
agens:	de himmelske kræfter
underordnet episode:	lader stenen ramme ved siden af
patients i post-status:	kirken er ubeskadiget (= præ-status)

Tilblivelsen kan nu rekonstrueres på følgende måde:

1. *Hvorfor er der en stor sten så nær ved kirken?* At den er hidført af gletschere ved istidens slutning, er en påstand, som en skare tilhørere ikke har haft nogen mulighed for at goutere. (Forfatteren kender den sandsynligvis heller ikke). Derfor vælger han en dramatisk årsag: Fordi den er flyttet dertil og som et ekstra dramatisk træk: *Fordi den er kastet derhen.*
2. *Men hvem har gjort det?* Det eneste væsen, der har den fornødne styrke, er *en kæmpe.*
3. *Hvorfor gjorde han det?* Det er en kendt sag, at kæmper, trolde og andre hedenske væsener næsten altid er fjendtlige over for kirker, så det kan kun have været *for at ødelægge kirken.*

4. *Hvorfor ramte stenen ikke?* Hvorfor nåede kæmpen ikke sin hensigt? Åbenbart fordi *stærkere magter kom ham på tværs*.
5. *Hvem var disse magter?* Da de optræder som kirkens beskyttere, og da mennesker ikke kan måle sig i styrke med kæmper, må der være tale om *himmelske magter*.

Nu tilføjes i nogle af optegnelserne, at kæmpens fingermærker kan ses i stenen, d.v.s. uregelmæssigheder i dens form, der på baggrund af sagnet er blevet fortolket som en bekræftelse af dets sandhed. (Hvis nogle tilhørere skulle være skeptiske!)

Dette sagn er meget udbredt, hvad der skyldes, at forbindelsen mellem sten og kirke er meget almindelig, og at denne kun tillader een fortolkning, eftersom forfatteren ikke har haft mange valgmuligheder for svar på: Hvorfor skete dét? I det første trin vælger han det mest dramatiske svar og i det tredje det mest sandsynlige og i resten er der kun eet svar.

Eksempel 2:⁶

... [»En mand købte] en kat, som fik to killinger, og så kom han til søs og landede endelig på en ø. Da de der kom til bordet og skulde have mad, var der lagt et ris ved hver tallerken. Han kunde ikke forstå, hvad det var for. Ja, det var til at jage musene væk. Så lod han dem få de tre katte, og da det viste sig, at de kunde gjøre god tjeneste her, fik han så mange penge for dem, at han derfor byggede *Ribe domkirke*.

Rytter-Mikkel i Nørby har fortalt mig den historie og sagt, at de tre katte var tegnede af på kirken«

Dette sagn består af tre episoder, hvor manden, der bragte kattene, er agens i den første og tredje, folkene på øen i den anden, og den standardiserede form er:

Agens:	en mand
underordnet episode:	bringer tre katte til en ø, hvis indbyggere er plaget af mus
patiens i post-status:	indbyggerne ser, at kattene gør god tjeneste
agens:	indbyggerne på øen
underordnet episode:	ønsker at beholde kattene
patiens i post-status:	manden får penge for at lade indbyggerne beholde kattene

agens:	manden
underordnet episode:	bruger pengene til kirkebyggeri
patiens i post-status:	Ribe domkirke er bygget og kattene afbildet dér

Denne historie er inspireret af et dørgreb udformet som et løvehoved i »Kathoveddøren« i domkirkens sydlige korsarm. Dette er blevet opfattet som hovedet af en kat, og man har nu spekuleret over, hvilken forbindelse der kunne være mellem en kat og kirkebygningen. Da opførelsen af en stor kirke er en meget kostbar sag, har dette givet anledning til gisninger om, hvilken rolle katten har spillet her, og på dette grundlag begynder udviklingen af sagnet, idet forfatteren spørger sig selv:

1. *Hvad er karakteristisk for en kat?* Her er der flere muligheder for svar, men det mest nærliggende er uden tvivl: *Den fanger mus.*
2. *Hvor får den lejlighed til det?* Adskillige steder, men her ønsker forfatteren at dramatisere sagen af hensyn til sine tilhørere. Derfor fortæller han om folk, der er så generet af mus, at de må jage dem bort, også når de spiser. Denne dramatisering medfører, at stedet er *en ø*, eftersom musene ikke kan komme bort derfra.
3. *Hvordan er kattene kommet dertil?* Her er kun den mulighed, at de er kommet dertil ad søvejen (idet fly ikke eksisterede dengang), hvilket igen gør det nærliggende, at *en sømand har bragt dem*. Naturligvis kunne det have været en passager på et skib, men hvis forfatteren vælger det svar, vil tilhørerne måske spørge om passagerens motiv til at foretage sørejsen, og derfor vælges den nemmeste løsning.
4. Efter at kattene har vist deres anvendelighed, er spørgsmålet: *Hvordan er indbyggernes reaktion?* – Så positiv, at *de byder sømanden penge for kattene.*
5. Hermed er pengenes tilvejebringelse forklaret, og der mangler nu kun svar på, *hvorfor han bruger pengene til kirkebyggeri*, hvad der simpelthen er, fordi *han ønsker at udføre en from handling.*

Eksempel 3:⁷

På Sejs hede sydøst for Silkeborg ligger et kompleks af tre bakker, en større (Stovbjerg) og to mindre, som i tidligere tider kaldtes Trillinghøjen. Denne indgår i følgende sagn:

»Paa Frydensberg [en bakke umiddelbart øst for byen] lå tidligere en Steenbygning med et Taarn saa høit, at det kunde sees med Kikkert fra Vesterhavet ... Denne Steenbygning eiedes i gamle Dage af en mægtig

Mand, som dog ikke var Konge, tilføiede han [fortælleren]. ... – En Bondepige, som passede hiin mægtige Mands Barn, tabte det ud af et »Glamhul« paa Steenbygningen, saa at det derved dræbtes, og til Straf herfor lod Faderen hende lægge i Pigtønde forspændt med to »Vildlapper«, som vare et Slags vilde Heste, de dengang havde. Disse fore afsted med Tønden, og standsede først paa Seishede, ved et Sted kaldet *Trillinghøien* (af tre Høie, der staae sammen) fordi Pigen var død, da de kom til dette Sted. –«

Den standardiserede form er:

Agens:	Bondepigen
underordnet episode:	taber barnet ud af et vindue
patiens i post-status:	faderen har mistet sit barn ⁸
agens:	faderen
underordnet episode:	anbringer pigen i en pigtønde etc.
patiens i post-status:	pigen er straffet
sted:	Trillinghøjen

Ved første øjekast kunne sagnet synes at genspejle en historisk begivenhed, men senere kan man komme i tvivl, eftersom flere omstændigheder taler derimod. Generelt er sagnet præget af fantasi.

Skønt man bør udvise den yderste forsigtighed med at drage slutninger fra negative vidnesbyrd, er det bemærkelsesværdigt, at pigtønden som strafferedskab ikke er nævnt i den lokale litteratur.⁹ Ydermere kan det nævnes, at selv når de strenge straffe, der anvendtes i fortiden, tages i betragtning, synes denne at være for bizar til at kunne opfattes alvorligt.

Dette kunne tyde på, at en sådan straf er indført i sagnet for at skabe en forbindelse mellem det sted, hvor forbrydelsen skete, og det, hvor straffen blev fuldbyrdet. Hvorfor skulle pigen ikke være blevet straffet på stedet for at vise et afskrækkende eksempel? I dette tilfælde vil Trillinghøjen være stedet for en opdigtet hændelse.

Men hvad har sat sagnet i gang? Det er blevet nævnt, at der er tale om tre bakker, den ene større end de to andre, der er lige store. Besøger man stedet og ser bakkekomplekset fra VSV, vil man se, at det har en lighed med en liggende kvindekrop. Dette kan nu tænkes at have indgivet sagnet forfatter (velsagtens en fårehyrde) følgende tanke: »Her er sket noget, hvori en kvinde var indblandet«, og hermed begynder han at tænke nærmere over sagen, idet han stiller sig selv en række spørgsmål, der her

er betydeligt vanskeligere at besvare end de tilsvarende i de to foregående eksempler.

Til trods for den langsomme og omstændelige udredning, vi følger her, er sagnet (som de to foregående) sandsynligvis blevet til ved et kortvarigt »glimt« af intuition.

1. Det første spørgsmål, der melder sig, er naturligt: *Hvad skete der med hende?* Her er et utal af svar, men eet står i dramatisk kontrast til de øvrige: *Hun døde.*
2. *Hvem var hun?* Igen et stort antal mulige svar, hvoraf der denne gang ikke er et, der træder frem foran de andre. Forfatteren afstår fra at give et svar, men forsøger i stedet at knytte en eller anden egenskab til hendes person. Fra hendes død bevæger forfatterens tanker sig imod hendes alder. Døden er en dramatisk begivenhed, desto mere hvis den pågældende er ung. Derfor slutter han, at det drejer sig om *en ung pige.*
3. *Hvordan døde hun?* Situationen er her som ovenfor; forfatteren erkender nu, at det afhænger af årsagen til hendes død, hvorefter han reducerer sagen til at være et valg mellem to muligheder: Skyldtes den (a) en *ubesjælet* eller (b) *en besjælet kraft*? Hvis det første er tilfældet, vil sagnet komme til at bestå af een episode, da en ubesjælet kraft ikke kan tillægges noget motiv. F.eks.: »En ung pige blev dræbt af lynet ved Trillinghøjen.« Forfatteren forkaster dette og siger, at årsagen var en *besjælet kraft.*
4. Dette giver mulighed for et valg mellem (a) *et dyr* eller (b) *et menneske* som agens. Det første giver anledning til spørgsmålene: (aa) Handlede dyret i overensstemmelse med sin natur? F.eks.: »... hun blev dræbt af en flok ulve«, eller »... af en løbsk hest.« Her vil sagnet atter være een-episodisk på grund af mangel på et bestemt motiv. Ellers kunne (ab) pigen selv være ansvarlig, idet hun kunne have tirket dyret, hvorved sagnet ville blive to-episodisk, men forfatteren forkaster åbenbart et dyr som agens i den senere af de to episoder. Efter at de to svar er udelukket, foretrækkes (b) *et menneske*, d.v.s. en person er ansvarlig, da dette givetvis anses for at give bedre muligheder for sagnets udvikling.
5. Svaret på det følgende spørgsmål: *Hvem var den person?* vil afsløre agens i den senere episode af sagnet. Men først er der en mulighed, som ikke må overses: At den pågældende person kunne være *hende selv*, altså (a) at hun begik selvmord. Hvis dette accepteres, må forfatteren tage stilling til tre muligheder:

- (aa) Hvis ingen anden person er involveret, består sagnet af een episode.
- (ab) En person, der handlede uden hensigt, kunne have fået hende til at begå selvmord. I så fald bliver sagnet to-episodisk, og pigen er både agens og patiens i den senere episode.
- (ac) Endelig kunne en person med forsæt have tilskyndet hende til at begå selvmord. I et sådant tilfælde vil en skare tilhørere, der altid er opmærksom på, hvorvidt retfærdigheden sker fyldest, kræve, at denne person, der er moralsk ansvarlig, får en eller anden form for straf: »Var der da ikke nogen, eventuelt ham selv, der kunne få ham til at angre?« Som følge af et bekræftende svar kunne sagnet blive ikke mindre end fire-episodisk: Motivet til tilskyndelsen, tilskyndelsen, selvmordet og en eventuel anger.

Som vi ved, forkaster forfatteren alle tre muligheder og afgør, at hendes død skyldtes (b) *en anden end hende selv*.

6. *Men handlede denne person med eller uden motiv?* Den sidste mulighed leder (a) til et een-episodisk sagn, hvad der forkastes. Altså havde personen (b) et motiv, og sagnet bliver to-episodisk.
7. Dette valg giver forfatteren to muligheder: Eftersom vedkommende havde et motiv, var handlingen da ulovlig eller lovlig, med andre ord: *Var der tale om mord eller straf?*

- (a) I tilfælde af mord bliver sagnet tre-episodisk. Den første episode beskriver, at personen bestemte sig for at begå mordet, den anden handler om mordet, og den tredje om straffen, der denne gang er juridisk motiveret.
- (b) Forfatteren vælger den mindre komplicerede mulighed ved at gøre drabet på pigen til *en straf*, sådan at sagnet bliver to-episodisk.

Hermed er fundet et »signalement« af agens i den senere episode: En person med myndighed til at idømme og eksekvere en dødsdom. Det udløser straks en association til *Herremanden på Silkeborg Slot*.

Efter at have udledt den senere episode af sagnet (med undtagelse af straffemetoden) starter forfatteren med at danne den første episode ved at spørge:

8. *Hvad havde pigen gjort?* I betragtning af den strenge straf er det naturlige svar, at hun havde begået en alvorlig forseelse, der resulterede i *en persons død*.
9. *Hvem var denne person?*, og hvordan kunne en pige, der må have været ansat på slottet, have anledning til at forvolde vedkommendes

død? Det mest nærliggende er, at hun passede et barn, som, hvis man igen tager den strenge straf i betragtning, må have været *herremandens søn eller datter*.

10. *Hvordan skete det?* Forfatteren har, som et par gange tidligere, en mængde muligheder at vælge imellem og for at indsnævre dem erkender han, at »hvordan« til en vis grad afhænger af, hvor ulykken skete: Skete det (a) *inden for* eller (b) *uden for slottet*? Han vælger »udenfor« eftersom dette formentlig appellerer mest til tilhørernes fantasi. Hvad angår faldet fra et vindue, har han været vant til huse med een etage og efter at have set slottet, som havde to etager med et tårn med tre, er han blevet inspireret heraf.
11. Var hendes handling *en gengældelse mod herremanden*? (a) Hvis det er tilfældet, må forfatteren udstyre sagnet med en forudgående episode, der gør rede for hendes motiv, og i så fald bliver sagnet tre-episodisk. (b) Han undgår dette ved at sige, at handlingen var tilfældig. Med andre ord: Barnet blev dræbt på grund af hendes *skødesløse behandling* af det.

Som nævnt tidligere må forfatteren finde en forbindelse mellem slottet og Trillinghøjen, og dér melder pigtønden sig som et bekvemt, men for den skyldige grusomt, middel. Afsluttende kan nævnes, at højden af tårnet er vildt overdrevet, men dette er, som oplysningen i eksempel 2 om de mange mus og indbyggernes forholdsregler mod dem, en måde til at stimulere tilhørernes opmærksomhed.

Sammenfatning af iagttagelser

Selvom de her analyserede eksempler kun er tre ud af mange, og man som følge deraf ikke bør drage generelle slutninger, forekommer dog de iagttagelser, der er gjort – navnlig i det tredje eksempel – både instruktive og tankevækkende.

Et dominerende krav til et sagn er den »episke spænding«, der består mellem agens i den ene episode og agens i den følgende, og hvis formål er at holde tilhørernes interesse fangen. Dette kræver naturligvis, at sagnet består af mindst to episoder.

Kravet om denne spænding medfører nu, at et svar, der ville føre til et en-episodisk sagn, på forhånd bliver forkastet. (Eks. 3: 3a, 4aa, 5aa, 6a).

Bortset herfra konstateres i eks. 3 yderligere nogle situationer, hvor forkastelsen kunne være begrundet i lignende forhold. Det ses, at et agens, der er identisk med patients i samme episode, ikke kan accepteres. (Eks. 3: 5aa, 5ab, 5ac). Desuden forkastes i 3: 4ab et dyr som agens, formentlig, som antydet, fordi et menneske har langt større muligheder for en differentieret adfærd.

Men på den anden side fremgår det, at et sagn ikke er længere end det behøver at være. Det har som følge, at de muligheder, der ville føre til et sagn med flere end to episoder forkastes. (Eks. 3: 5ac, 7a, 11a) – medmindre det er nødvendigt for at sagnet skal have en mening. (Eks. 2).

Når disse muligheder er sorteret fra, er der tre situationer, forfatteren kan komme ud for:

- A. Der er kun eet svar: (Eks. 1: 2, 4, 5. Eks. 3: 3b, 4b, 5b, 6b, 7b, 11b).
- B. Der er flere svar, men eet føles som det mest nærliggende: (Eks. 1: 1, 3. Eks. 2: 1, 2, 3, 4, 5. Eks. 3: 1, 2, 3b, 8, 9, 10b).
- C. Der er mange ligeværdige svar. Her søger forfatteren at indsnævre spørgsmålet til et valg mellem to muligheder: (Eks. 3: 2, 3, 10).

Det må tilføjes, at grænsen mellem A og B kan være dårligt defineret.

Sammenligning med historiske sagn

Som afslutning vil vi kaste et blik på den anden hovedtype af sagn. Det historiske sagn har som grundlag en eller anden begivenhed, der har gjort et så stærkt indtryk, at man har genfortalt den, ofte mange gange, indtil den er blevet nedskrevet, d.v.s. fikseret for eftertiden. Under disse genfortællinger er den oprindelige beretning blevet ændret, måske næsten til ukendelighed, idet dog en logisk sammenhæng er blevet opretholdt.

Ændringerne skyldes mest to faktorer: En fortæller har glemt noget af det, han eller hun har fået fortalt af sin forgænger, og da den logiske sammenhæng søgtes bevaret, vil fortælleren erstatte det manglende med noget, vedkommende selv har opdigtet. Dette sker ikke mindst af hensyn til tilhørerne, der vil gøre indvendinger, hvis man synes, der mangler en forklaring på noget.

Den anden ændring fremkommer ved, at enhver fortæller har sin egen standard hvad angår logisk sammenhæng. Hvis vedkommende finder, at

forgængerens standard omfatter mere end hans egen, vil han udelade det, der skønnes at være overflødigt. Omvendt, hvis hans standard er mere rummelig end forgængerens, vil han, som ovenfor, erstatte det, der synes at mangle.

Vanskeligheden ved forskning i sådanne sagn ligger nu deri, at man kun i sjældne tilfælde kender sagnets udgangspunkt. Som følge heraf må det være et mål, ud fra sagnets nuværende form at rekonstruere grundlaget, men, som det vil være fremgået, er det en meget vanskelig opgave, da den foreliggende form er et resultat af mange genfortælleres personlige holdninger.¹⁰ – En modsætning hertil er ophavssagnet, hvor grundlaget er kendt, og udviklingen er standset, så snart en acceptabel forklaring på de pågældende fysiske ejendommeligheder er givet.

Noter

1. Sml. Thomas Johansen: Malefactor and Antagonist. A Study in Aetiological Legends. I: *Folklore*, vol. 100, 1989 (London).
2. Denne uafhængighed af det sproglige udtryk har været genstand for diverse forfatters undersøgelser. F.eks.: Wallace L. Chafe: *Meaning and the Structure of Language*. 1970. (Chicago). Charles J. Fillmore: The Case for a Case. I: *Universals in Linguistic Theory*. 1968. (New York). Thomas Johansen: An Outline of a Non-Linguistic Approach to Subject Relationships. I: *International Classification*, vol. 12, 1985. (Frankfurt).
3. Men hvad med en handling som: »Huset blev bygget«? Her vil man måske umiddelbart udpege huset som patiens, men faktisk er det »byggematerialer«, der har denne rolle. Hvis huset er et murstenshus, er præ-status derfor: byggematerialer i form af en samling mursten, og post-status: Byggematerialer anvendt til et hus. Det er her byggematerialets form, der har ændret sig.
4. En anden situation findes ved sanseindtryk. Denne betegnelse antyder jo, at en ændring finder sted i sanseapparatet hos den, der sanser noget, og vedkommende er således patiens. Rollen som agens tilfalder som sædvanligt den, der er skyld i sanseindtrykket, (som *kan* være patiens selv, en anden person, eller evt. »omstændighederne«).
5. Evald Tang Kristensen: *Danske Sagn*, bd. III. 2. udg. 1980. (København), nr. 121-174.
6. do, nr. 451.
7. *Fra og om Silkeborg*. Justitiarius Adolf Ludvig Drewsens Dagbog under hans Ophold paa Silkeborg fra 16. Juni til 28. Juli 1850. 1936. (Silkeborg). Også i *Danske Sagn*, bd. IV B2 nr. 562.
8. På grund af den nære forbindelse mellem fader og barn må førstnævnte anses

for patiens. Man kan ikke så godt påstå, at han handler på barnets vegne, eftersom det er ham, hvis følelser ulykken berører mest.

9. Edvard Egeberg: *Silkeborg Slot*. 1923-24. 3 bind. (København).
10. Til belysning af et sådant sagns udvikling kan henvises til en undersøgelse, som denne artikels forfatter i 1991-92 med velvillig assistance fra kolleger på Biblioteksskolen og andre lod foretage med det formål at studere de ændringer, en beretning er udsat for ved diverse på hinanden følgende genfortællinger. (Thomas Johansen: *An Experiment with Oral Transmission*. 1993 (København)).